

ЗА НЯКОИ ЧАСТНИ ПРИМЕРИ НА ПРЕВОД И АВТОПРЕВОД

Дафина КОСТАДИНОВА

Югозападен университет „Неофит Рилски“

E-mail: dafinakostadinova@yahoo.com

ON SOME PARTICULAR CASES OF TRANSLATION AND SELF-TRANSLATION

Dafina KOSTADINOVA

South-West University “Neofit Rilski”

E-mail: dafinakostadinova@yahoo.com

ABSTRACT: The article briefly discusses some of the fundamental principles of the theory and practice of translation, specialized translation, machine translation, self-translation and English for specific purposes with the aim to present and analyze some particular cases of self-translated texts for specific purposes produced by SWU lecturers. Since the volume of an article does not allow a detailed text with numerous examples, I have selected and focused only on three samples from a larger investigation conducted among SWU lecturers who write their academic articles in Bulgarian first, and then, translate them in the English language. The investigation revealed that in the process of translation the authors tend to use machine translation and to restate the original Bulgarian text which led to the conclusion that these are examples of self-translation of scientific texts. This issue has been paid little attention by professionals in the field of translation and language studies and it seems that nowadays examples of self-translation will be observed more and more frequently due to the highly globalized world we live in and the dynamic need to communicate, receive and deliver scientific knowledge, discoveries, novelties, etc. It is an undisputable fact that generally this communication and exchange of information is held in English.

KEYWORDS: translation, specialized translation, machine translation, self-translation, English for specific purposes.

Междуетникова комуникация, която налага билингвизъм и евентуален превод, възниква почти заедно с човешката история поради необходимостта от межкултурно общуване. Някои идеи от Изтока – основно от Индия, Китай и Ирак, са оказали влияние върху Запада някъде около VI в. пр. н. е., когато се установяват първите търговски връзки между Индия и държавите от Средиземноморието, следователно межкултурното общуване тогава трябва да се е случило чрез някакъв вид превод (OneHourTranslate, 2018). Древните гърци са обсъждали важноста на превода и са правели разлика между метафраза (буквален превод) и парафраза и някои теоретици и практики твърдят, че независимо от разнообразието в теориите през годините и днес, същината на превода не се е променила особено от древността досега (Kasperek, 1983, p. 83-84).

Днес преводи се правят от и на почти всички езици – условието е да има билингва, ползващ двойка езици. Превод се прави и през трети език, когато няма друга опция. В нашия високотехнологичен свят общуването и информацията са от жизнена необходимост за човечеството като цяло и за всеки човек отделно. Факт е, че днес комуникацията се води основно на английски език и науката, кариерата, просперитетът, интегрираността, благополучието, приемането и т.н. на нации и отделни индивиди от всяко кътче на света зависят до известна степен от владеенето или ползването на английски език. Следователно преводът от един език на друг език играе огромна роля в съвременния свят и интерес към превода имат не само езиковеди, преводачи професионалисти и преводачи аматьори, учители по чужд език и превод, но и електронни инженери, математици и т.н. Книги и статии, посветени на превода, са писани от специалисти от почти всички научни сфери, като те разглеждат превода от различна гледна точка – дали е изкуство, или занаят, задача в компютърното програмиране, дали един превод е достоверен, преводими ли са определени думи и идеи и т.н. (Catford, 1965). Катфорд дефинира превода като заместване на текст от един език с еквивалентен текст на друг език (Catford, 1965, p. 20).

Юджийн Найда (Nida, 2003), който е сред най-значимите специалисти в областта на теорията на превода, твърди, че преводът на текст от езика източник на езика цел е възпроизвеждане на възможно най-естествен еквивалент на този текст по отношение на неговото значение и стил. За Найда значението, т.е. съдържанието на съобщението, е от първостепенно значение. Според него за да се разбере естеството на превода, фокусът трябва да пада върху

процесите и процедурите, които се прилагат при превода или в междуезиковата комуникация, т.е. преводачът играе основната роля тук. Преводачът трябва да владее на достатъчно високо ниво и родния, и чуждия език, да познава и двете култури, да може да работи умело с правилните източници на информация, да чете критично, да превежда самокритично и прочее. С други думи, очаква се компетентният преводач да има мултидисциплинарни умения. Като прави обзор на основните трудове, посветени на превода и теорията на превода, Сурен Золян заключава, че преводът е многоизмерно и хетерогенно явление, изследвано в различни дисциплини и всички те отбелязват многостранната му природа и разнообразието на различните видове и стратегии на превод. Съответно ако едно явление може да бъде описано като необяснимо отклонение от дадена теория, то ще се появи като основна част от друга теория. Ето защо Золян предлага да се говори за относителност на теориите на превода. Според него вместо да се търси универсална типология, може да се предложи подход, при който теориите да се различават не по полето на описание, а по тяхната аксиоматика (Zolyan, 2019, p. 352 – 359). Умберто Еко разкрива и друг съществен елемент, свързан с превода. Той твърди, че всеки специалист в тази област трябва поне веднъж в живота си да изпита усещането не само да превежда от език А на език Б, но и да бъде превеждан от друго, естествено, на език, който владее, за да може да участва и сътрудничи на преводача си (Еко, 2012, p. 5).

Безспорно е, че когато става дума за специализиран превод, е важно не само да се владее съответният език, а да се добие експертно знание в съответната специализирана научна област. Специализираният превод може да се разглежда като процес, т.е. това е професионален превод. Друга гледна точка е, че преводът на всеки вид текст, който се отнася към някаква специализирана тема, е по същината си специализиран превод. Други обръщат внимание на факта, че има текстове, писани от специалисти за неспециалисти и от специалисти за специалисти в съответната област, което рефлектира върху отговорността и изискванията към преводача (Fiola, 2013). Ким Грегю определя това като „делта“ на специализирания превод (Grego, 2010, p. 50).

Преводът изисква прилежност, прецизност, търпение, широки познания, специализирано знание, отговорност. Заради трудоемкостта на тази дейност още от 1940 година инженери се опитват да я автоматизират с цел машинният превод да стане възможен или да подпомага преводача, т.е. преводът да бъде подпомаган от компютър (computer-assisted translation) (Hutchins, 2000). Разбира се, това е огромна научна област, която трудно може да се опише и анализира в рамките на една статия. В края на 80-те години, с навлизането на компютрите в ежедневието, се поражда и интересът към статистическите модели за машинен превод и превод чрез примери. През 90-те се появяват уебсайтове за автоматичен превод (Google Translate на Google и Babelfish на AltaVista). Машинният превод е част от компютърната лингвистика и се занимава с автоматичното превеждане на писмен или устен текст от един естествен език на друг чрез компютърен софтуер (Bolshakov, Gelbukh, 2004). Той се различава от превода, подпомаган от компютър, защото във втория случай основната работа се извършва от преводача, а софтуерът само подпомага работата му. От своя страна, машинният превод може да бъде: базиран на речник, на правила, на статистически данни, на примери, използващ език посредник.

Най-популярният машинен преводач е Google Translate (GoogleTranslate, 2019). Неговото разработване започва през 2004 г. от Франц Йозеф Ох и неговия екип. Ежедневно основна част от преводите по света се правят именно чрез този многоезичен машинен преводач (Ленсън, 2005). Друг популярен, но не толкова добър **машинен преводач**, който ползва Microsoft Translator, е Translate.com (TranslateCom, 2019). Важно е да се отбележи, че машинният превод не може да замести или измести преводача. Целта на тази статия е да покаже, че този вид превод може само да помага до известна степен на автора или преводача, което ще бъде доказано от примерите по-нататък в текста. Практиката ми на преподавател и преводач ме подтикна да проведа изследване, което разглежда и анализира преведени текстове за специфични цели от български на английски, като някои от тях са примери на автопревод, а други са смесица от изречения на български и английски език. Резултатите, получени от такъв вид изследване – видове грешки и тяхната честота, помагат както на преподавателя, така и на преводача да разберат трудностите на учещите английски език и на самопревеждащите се автори на текстове за специфични цели.

Трябва да се отбележи, че терминът „език за специфични/специални цели“ (ЕСЦ) се появява през шейсетте години на XX век с развитието на приложното езикознание. ЕСЦ може да се дефинира като естествен език, използван в специфична област с функционална или оперативна цел в дадена професионална среда. Естественият език и професионалната среда са основните променливи при ЕСЦ – академичен английски, бизнес английски, технически английски и т.н. (Grego, 2010, p. 50). ЕСЦ изисква специален подход при преподаването на (чужд) език – при него съдържанието и методите на преподаване се основават на причините да се изучава.

Следват няколко извадки от едно мое по-машабно изследване (Kostadinova, 2017), проведено сред преподаватели от Югозападния университет в Благоевград. Обект на изследването са текстове, някои от които са писани първо на български език и след това преведени на английски език от самите автори, като често те признават, че ползват помощта на машинен превод. Изследването и анализът се основават на гореспоменатите теоретични постановки на теорията на превода, специализирания превод, както и на анализа на грешките. Целта на изследването е да провери дали текстовете на езика цел са еквивалентни на тези на езика източник, спасен ли е класическият подход при превода (когато авторът е един, а преводачът е друг), представлява ли трудност преводът на текстове за специфични цели, наблюдават ли се грешки на морфосинтактично ниво. С оглед на ограничеността на обема, тази статия ще анализира текстовете само от гледна точка на превода, а грешките, открити на морфосинтактично ниво, са представени в удебелен шрифт, но няма да бъдат анализирани в подробности.

Пример 1

Abstract

The Law **for judging the** people is one of the earliest Slavonic juridical texts. Authorship, time and place of its origin have been discussed for many years. **In** striving to relate the regarded juridical **monument** with the situation of Great Moravia, The First Bulgarian state, or the **nine** century Struma valley, scholars have focused on [a] large variety of political, cultural, religious peculiarities and linguistic data. The results of **those researches** are undisputable. **At the present day** the Law **for judging the** people was a part of [the] literary activities of St. Methodius (or / and close associates) in Great Moravia and **had been** spread among the Orthodox Slavs after the late **nine** century onwards. In new scholarly efforts concerning the development of Medieval Bulgaria the above mentioned juridical text has still a lot to offer. Within the vast frameworks of such [a] research field the problem of slavery in the tenth century Bulgarian society is more than a **possible topic**.

Този текст онагледява качествата на един специализиран текст на английски език за специфични цели – абстракт на научна статия, разглеждаща конкретен проблем от българската история. Текстът е резюме към статията *Някои бележки към Закон за съдене на хората и робството в новопокръстена България*, написан първо на български и след това преведен от самия автор. В удебелен шрифт съм отбелязала грешките, които съм открила и съм коригирала за колежата, които помоли за моя прочит и за евентуална редакция. Работихме заедно и като специалисти от различни области се допитвахме един друг, за да сме сигурни в крайния резултат, който може да се види в реализираната публикация (Христов, 2012). Веднага става ясно, че откритите грешки в преведения текст са основно на морфосинтактично ниво. Специализираната лексика не е проблем за автора.

Пример 2

Задачата за съставяне на университетско учебно разписание е оптимизационна задача и активно се изследва през последните 55 години. За първи път основните аспекти на тази задача са били представени в [83]. За да бъде решен UCTP е необходимо краен брой събития $N = \{e_1, e_2, \dots, e_N\}$, да бъдат синхронизирани във времето и фиксирани върху дадено разписание (<u>timetable</u>), което се състои от краен брой времеви интервали (<u>time slots</u>) $T = \{t_1, t_2, \dots, t_T\}$. Подредането на събитията трябва да бъде направено по такъв начин, че да удовлетворява краен брой задължителни ограничителни условия (C_h) <u>hard constraints</u> Едно учебно разписание е приемливо, когато изпълнява всички задължителни ограничителни условия (<u>hard constraints</u>) и е по-добро от друго, когато нарушава по-малко желателни ограничителни условия (<u>soft constraints</u>) [164].	The <u>University Course Timetabling Problem (UCTP)</u> is an optimization problem and activity explored in the last 55 years. For the first time the key aspects of this problem have been presented in [83]. To be solved the UCTP need a finite number of events $N = \{e_1, e_2, \dots, e_N\}$, to be synchronized in time and fixed on a <u>timetable</u> that consists of a finite number of <u>time slots</u> $T = \{t_1, t_2, \dots, t_T\}$. The arrangement of the events must be done in such a way that it satisfies the finite number of <u>hard constraints</u> (C_h) and violates as little as possible from a finite number of <u>soft constraints</u> (C_s). A timetable is acceptable when it meets all <u>hard constraints</u> and is better than another [] when violates less <u>soft constraints</u> [164].
Въпреки че UCTP е NP-трудна задача [75], тя (it-problem) е интензивно изследвана заради голямата си практическа приложимост [48], [62], [158], [76], [27] и други. През последните години се е увеличил интересът към евристичните и хибридните подходи за решаване на този проблем. Тези подходи дават по-добри резултати, отколкото подходите, базирани на конструктивна евристика [151], [40], [1] и [170].	Although the UCTP is [] <u>NP-hard problem</u> [75] it was intensively studied because of its great practical relevance [48], [62], [158], [76], [27] and others. In recent years, <i>has increased the interest in the <u>heuristic and hybrid approaches</u> to solve this problem.</i> These approaches give better results than the approaches based on <u>constructive heuristics</u> [151], [40], [1] and [170].

Това е част от автентичен документ, представящ начина, по който екип от преподаватели от Югозападния университет е превел текста си на английски, преди да се обърне към мен за евентуални корекции и редакции. Подчертаните думи и фрази са термините, за които авторите са убедени, че са правилни на английски език, заради факта, че ползват източници на английски език. За превода са ползвали Microsoft Translator (MicrosoftTranslator, 2019), което веднага сменя ракурса на анализ на този текст: не е превод в класическия вариант, не е типичен пример за машинен превод, а смесица от двете, допълнена от авторовата намеса не само на езика източник, но и в езика цел. Ето защо този преведен текст може да се приеме и за пример на автопревод на текст със специфични цели. Фактът, че авторите се обърнаха към мен като специалист по

английски език, за да проверя за евентуални пропуски техния вариант, показва тяхната неувереност по отношение на правилността на текста от гледна точка на английския морфосинтаксис. В удебелен шрифт са грешките, които аз открих и впоследствие коригирах или редактирах. След това се консултирах с авторите и крайната версия на статията на английски език бе публикувана в *International Journal of Computer Science and Information Security* (Kraleв, Kraleva, Yurukov, 2016).

Любопитното и за двата текста е, че са примери на автопревод, при които на моменти е ползван машинен превод. В научната литература под автопревод се разбират и практиката, и продуктът – когато един автор преведе собственото си произведение на друг език (Grutman, 2009, p. 257 – 260). Водещи практики и теоретици са работили върху тази тематика от различни гледни точки – история на автопревода, интердисциплинарност, постколониална ситуация и автопревод, космополитни идентичности на текстовете, но всички тези изследвания са посветени само на литературни текстове.

Пример 3

Изследване на вътредикторските изменения на акустичните характеристики на звуковете на български език при деца от 3 до 8 години	Investigation of the inter-speaker variations to acoustic characteristics of phonemes in [] Bulgarian language in children from 3 to 8 years
Резюме: Настоящата статия е насочена към изследването на вътредикторските изменения на акустичните характеристики и определяне на основните свойства на говоримата детска реч. Използвани са записи от корпуса от говорима детска реч ChildBG, съдържащ реч на деца от 3 до 8 години. За класифициране на честотите на формантите на звуковете и анализиране на аномалиите, свързани с продуцирането на реч от деца, е използван алгоритъмът ИСОМАД.	Abstract: This paper focuses on [] investigation of inner-speaker variations to [] acoustic characteristics and to determine the basic properties of children’s speech recognition. Used records from the children’s speech in []Bulgaria[] corpora ChildBG, containing the speech of children from 3 to 8 years. Classification of formants frequencies of sounds and analyzing anomalies associated with the production of children’s speech used algorithm ISODATA.
Ключови думи: Разпознаване на детска реч; Корпус от говорима детска реч ChildBG; Вътредикторски и междудикторски различия; Фонемни в българския език	Keywords: Children’s speech recognition; Intensity; Children’s speech corpora ChildBG; Inter-speaker and inner-speaker variation; Phonemes in Bulgarian

Като имаме предвид идеята за автопревод, можем да определим и този текст като такъв вид подход. Това е абстрактът към доклад, изнесен на конференция (Kraleva, 2015). Авторката е приложила няколко подхода: първо, тя сама е превела текста си; второ, ползвала е машинен превод; трето, не просто превежда, но се опитва да изрази (restate) по друг начин съдържанието от текста на български език. След това се консултира с мен, като изрази своята неувереност в правилността на текста си на английския език. В удебелен шрифт съм отбелязала сгрешените части, които не отговарят на нормата на съвременния английски език и се наложи да се коригират.

След тези няколко примера, които са част от моите научни и практически занимания, вместо кардинални заключения бих посочила някои факти от ежедневието ни, с които трябва да се съгласим, за да бъдем в крак с времето.

Живеем в глобална ера, която налага владенето на поне един чужд език, като английският език е задължителен, за да сме част от световната комуникация. Интегрираността към съответните специализирани сфери налага ползването на английски език на професионално ниво, което от своя страна предполага качествено преподаване на езика (общ и специализиран английски) и/или работа с преводачи специалисти, а често и комбинация от двете. Това е работа

в екип и изисква отговорно отношение от страна и на учителя, и на преводача към постиженията и целите на обучаемия или към текста, написан от специалист в дадена област.

Кордингги – специалист, занимаващ се с превод, прави преглед на темата за автопревода от появата му до днес и заключава, че резултатите от подобно изследване водят до по-богато разбиране на нашия глобализиран свят, в който ежедневно милиони хора поради необходимост или липса на избор „се самопревеждат“ на различни езици и култури. Според него интересът към автопревода се увеличава в последните две десетилетия и това трябва да се приеме като потенциала на *Zeitgeist*, че това е духът на времето, дори и този потенциал да е ограничен само в рамките на академичните среди (Cordingley, 2013, p. 4). Досега в България не е правено изследване върху автопревода на научни текстове. Смяя да заявя, че това явление вече е типично за българската академична реалност, към която принадлежи и Югозападният университет, защото все повече учени и специалисти владеят английски език в някаква степен и сами превеждат трудовете си. Ние сме част от тази глобална тенденция – да общуваме на съвременната *lingua franca*, т.е., на английски език, за да можем да обменяме информация, да имаме достъп до световните източници на знание и наука и да споделяме нашите постижения, открития, нововъведения и наблюдения. Това означава, че научната и практическата работа в областта на преподаването на английски език – общ, академичен и/или за специфични цели, както и по проблемите на превода и автопревода, са необходими не само на местно ниво, но са значими и в глобален аспект.

БИБЛИОГРАФИЯ:

- Христов, Я. (2012)** Някои бележки към Закон за съдене на хората и робството в новопокръстена България. // *Studia Iuridico-Historica, I (1)*, с. 18 – 23. (Hristov, Y. On The Law For Judging The People And Of Slavery In The First Bulgarian State After The Christening. // *Studia Iuridico-Historica, I (1)*, pp. 18 – 23.)
- Bolshakov, I., Gelbukh, Al. (2004)** Computational Linguistics. Models, Resources, Application. Instituto Politecnico Nacional, Universidad Nacional Autonoma de Mexico. Mexico.
- Catford, J. (1965)** A Linguistic Theory of Translation. London: Oxford University Press.
- Cordingley, A. (2013)** Self-Translation. Brokering Originality in Hybrid Culture. London, New Delhi, New York, Sydney: Bloomsbury Academic Publishing.
- Eco, U. (2012)** Experiences in Translation. Toronto, Buffalo, London: University of Toronto Press Incorporated.
- Fiola, M. (2013)** Should the market dictate the content of specialized translation curricula? // *Connexions • international professional communication journal, 1(1)*, pp. 59-63. (10.07.2015) Available at <<https://connexionsj.files.wordpress.com/2013/05/fiola.pdf>>
- GoogleTranslate (2019)** Google Inc, 2019. *Google Translate*. Updated 4 January 2019. Available at: <<https://translate.google.bg/>>
- Grego, K. (2010)** Specialized Translation: Theoretical Issues, Operational Perspectives. Polimetrica International Scientific Publisher, Monza/Italy.
- Grutman, R. (2009)** Self-translation. – In: Routledge Encyclopedia of Translation Studies. Mona Baker and Gabriela Saldanha (eds). 2nd edition. London and New York: Routledge, pp. 257 – 260.
- Hutchins, W. (2000)** Early Years in Machine Translation: Memoirs and Biographies of Pioneers. Amsterdam: John Benjamins.
- Kasperek, Ch. (1983)** The Translator's Endless Toil. // *The Polish Review, XXVIII (2)*, pp. 84 – 87.
- Kostadinova, D. (2017)** Bulgarian Interferences in English Texts for Specific Purposes. Blagoevgrad: SWU Press.
- Kralev, V., Kraleva, R., Yurukov, B. (2016)** An Event Grouping Based Algorithm for University Course Timetabling Problem. // *International Journal of Computer Science and Information Security, 14 (6)*, pp. 222 – 229.
- Kraleva (2015)** Investigation of the inter-speaker variations to the acoustic characteristics of phonemes in Bulgarian language in children from 3 to 7 years. – In: P roc. of the Sixth International Scientific Conference – FMNS2015, Bulgaria.
- Lenssen (2005)** *Google Translator: The Universal Language*. Updated 04 January 2019. Available at: <<http://blogoscoped.com/archive/2005-05-22-n83.html>>
- MicrosoftTranslator** Microsoft Corporation, 2019. *Microsoft Translator*. Updated 04 January 2019.

- (2019)** Available at: <<https://www.bing.com/translator>>
- Nida (2003)** The Theory and Practise of Translation, Brill Leiden, Boston.
- OneHourTranslate (2018)** One Hour Translation, 2018. *The History of Translation*. Updated 25 September 2018. Available at: <<https://www.onehourtranslation.com/translation/blog/history-translation>>
- TraslateCom (2019)** Emerge Media, 2019. *Translate.com*, Updated 04 January 2019. Available at:<<https://www.translate.com/>>
- Zolyan, S. (2019)** On the Principle of Traductological Relativity: Re-interpreting Schleiermacher. // *Foreign Language Teaching*, XLVI, 46 (4), pp. 352 – 360.